Estudis del Baix Empordà.
INSTITUT D'ESTUDIS DEL BAIX EMPORDÀ (Edit.).
Sant Feliu de Guíxols, 2013. Núm. 32, p. 331 a 357.
ISSN: 1130-8524

JOSEP PELLA I FORGAS, POETA I PROSISTA EN CATALÀ[1]

PEP VILA
pepvilamedinya@hotmail.com

RESUM: El jurista i historiador begurenc Josep Pella i Forgas és conegut bàsicament per la seva monumental Historia del Ampurdán, *una obra potser descompensada, però encara actualment de consulta obligada. Avui donem a conèixer sis poemes seus ben lligats en la tria dels elements retòrics, en els arguments, i unes proses de creació que inciten a conèixer i a endinsar-se en una faceta de la seva obra, pràcticament desconeguda. Pella dóna a les seves vivències una mena de presència absoluta.*

PARAULES CLAU: Begur, poesia i prosa de creació, regionalisme, romanticisme, segles XIX-XX.

ABSTRACT: Josep Pella i Forgas, jurist and historian from Begur, is mainly known for his excellent, if slightly unbalanced, History of the Ampurdán, *which is still in use as a work of reference. This article, however, presents four well-crafted poems with good rhetorical features and argumentation, and some creative prose writings that enable readers to discover a new, practically unknown, aspect of his work. Pella i Forgas imbues his own personal experiences with a kind of absolute presence.*

KEY WORDS: Begur, poems and creative prose writing, regionalism, Romanticism, 19th-20th centuries.

Heus ací una faceta poc coneguda del jurista, escriptor d'obres de dret, historiador[2] i diputat a Corts Josep Pella i Forgas[3] (Begur,

1. Una primera versió d'aquest article fou publicada a la revista *Forja*, núm. 1, agost 2007, Ajuntament de Begur, pàgs. 27-32.

2. Un altra historiador prestigiós Ferran Soldevila (1894-1971), també fou un poeta notable. Vegeu el volum preparat per Enric Pujol, *Antologia poètica*, Llibres del segle, Gaüses, 2004.

3. Sobre Pella i Forgas vegeu, entre d'altres, els treballs de Ramon Alberch, «Notes per una biografia d'en Josep Pella i Forgas» dins *Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas*, Girona, 1987. pàgs. 9-17. Lluís Costa i Fernàndez, *Josep Pella i Forgas i el catalanisme*, Rafael Dalmau, Barcelona, 1997.

1852 – Barcelona, 1918), la de poeta i prosista de creació en llengua catalana, obra poc divulgada d'un home compromès que va participar en la comissió redactora del *Memorial de Greuges* de 1885. Fou president de l'Acadèmia de Jurisprudència i Legislació de Barcelona, de l'Ateneu Barcelonès, historiador de la premsa en català, codirector de *La España Regional* i de la *Revista Histórica Latina*, autor de la *Historia del Ampurdán*, (Luis Tasso, Barcelona, 1883), una obra encara avui útil.

Que jo sàpiga, en vida, va publicar sis poemes prou arrodonits i ben travats, resolts amb uns recursos retòrics eficients, escrits en una llengua treballada, molt estimables. Només per aquest motiu, la seva qualitat intrínseca, mereixen avui la nostra atenció:

1. L'àngel del sepulcre (sobre la tomba de mon amich F.T.M.).

2. La jove Catalunya.

3. Ma germana, aquests tres publicats a la revista *La Renaxensa*.[4]

4. La nit al bosc, publicat a *Lectura popular*. Biblioteca d'autors catalans,[5] sense data.

En el fons de la seva biblioteca particular, avui conservada a l'Arxiu Històric de Girona[6], hi ha una bona mostra de llibres de llengua i literatura en diverses llengües, de poesia i de novel·la catalana i espanyola del segle XIX, que mostren el seu gust per l'obra literària de creació, la coneixença d'autors i d'obres del nostre renaixement literari.

LA POESIA

Pel que fa als textos, els ortografio segons la normativa actual. A voltes, però, respecto solucions que ara no serien normatives.

4. *L'àngel del sepulcre (sobre la tomba de mon amich F.T.M.)* dins *La Renaxensa*, 19 (I-XI-1872), pàg. 238; *La jove Catalunya* dins *La Renaxensa*, 9 (20-V-1873), pàgs. 112-114; *Ma germana* dins *La Renaxensa*, 25 (1-XI-1873), pàg. 288.

5. Vol. VII de *Lectura Popular. Biblioteca d'Autors Catalans*, pàgs. 511-537. *Lectura Popular*, era una col·lecció de quaderns literaris d'autors catalans contemporanis dirigits per Francesc Matheu (1913-1921), propietat d'Ilustració Catalana.

6. BOADAS i RASET, Joan (1987). «Inventari de la biblioteca de Josep Pella i Forgas», *Jornades d'Història de l'Empordà. Homenatge a J. Pella i Forgas*, Patronat Francesc Eiximenis, Diputació de Girona (1987), p. 333-380. Hi ha obres de Víctor Balaguer, de J. Coll i Vehí, d'Alejando Dumas, Espronceda, Jacinto Labaila, Ramon Masifern, Duque de Rivas, etc. Pel que fa a les revistes hi ha exemplars de: *Catalunya, Jochs Florals de Barcelona, La Renaxensa*, etc.



Fig. 1. Retrat de Josep Pella i Forgas. Arxiu Municipal de Begur. Fons: AIAB. Núm. registre: 006-10-2. Autor desconegut. 1910

Regularitzo majúscules i minúscules, la puntuació, respecto els castellanismes i els localismes de l'autor.

Pella, que estava vinculat a un catalanisme conservador, que creia en una Catalunya rural dipositària d'uns valors perennes, escriu aquests dos poemes breus, un dedicat a la mort d'un amic íntim que no he sabut identificar, l'altre, més emotiu, una mena de cançó de bressol, la poesia de l'ànima, al record d'una germana feia ja molts anys absent, en els quals fa gala d'una profunda sensibilitat. Escrits en un to moralitzant, amb inquietuds religioses, traspuen el tema del record i del desconsol, mitifiquen una coneixença i un tracte amical o fraternal, són una elegia d'uns temps que ja no tornaran. Per a Pella, la poesia ha de ser expressió de sentiments i emocions.

L'Àngel del sepulcre és un poema format per 24 versos decasíl·labs, estructurat en 6 estrofes, amb rima A/B /A/B. La temàtica de l'obra és la contemplació de la mort, el sentiment de pèrdua d'un amic vetllat per l'ombra protectora d'un àngel gegantí, present a molts cementiris, que guarda eternament el sepulcre. Les imatges i les metàfores, carregades de sensibilitats romàntiques (dolors, desvaris, tristeses, la fossa), funcionen com a fórmules d'una emoció particular per la pèrdua d'un amic de la infantesa. Aquesta pèrdua mena a parlar del passat i del record. El poeta expressa la seva tristesa, un estat d'ànim compungit per la pèrdua d'un company d'aventures, des d'una certa distància que permet la contemplació i la reflexió. En l'*Àngel del sepulcre,* hi llegim versos que expressen una bellesa eterna:

Davant ta fossa per mon plor regada
.....
germà de mos records i ma tristesa.

L'ÀNGEL DEL SEPULCRE
(Sobre la tomba de mon amic F.T.M).

Davant ta fossa per mon plor regada,
davant l'eternitat, oh amic meu!,
què podrà dir-te ma ànima endolada
si encara escolta ton darrer adéu....

Aquest àngel que vetlla solitari
com al peu del bressol en la infantesa,
també vetlla el dolor de mon desvari,
germà de mos records i ma tristesa.

Contemplava tos somnis de ventura[7]
i somreia amb los plers de l'amistat,
i avui somriu damunt ta sepultura
per consolar ma eterna soletat.

¿Per què, amic meu, si un dia s'enllaçaren
com dos arbres plegats los nostres cors,
per què al vent de la mort se desjuntaren,
llançant ses fulles i caient ses flors?

Jorns puríssims de pau i d'ignocència,
tan sols en mon record teniu la vida;
flors marcides on queda sols l'essència,
com queda a lo sol post llum esmortida.

Davant ta fossa per mon plor regada,
davant l'eternitat, oh amic meu!,
¿què podrà dir-te ma ànima endolada
si encara escolta ton darrer adéu?....

8 desembre 1871.

MA GERMANA

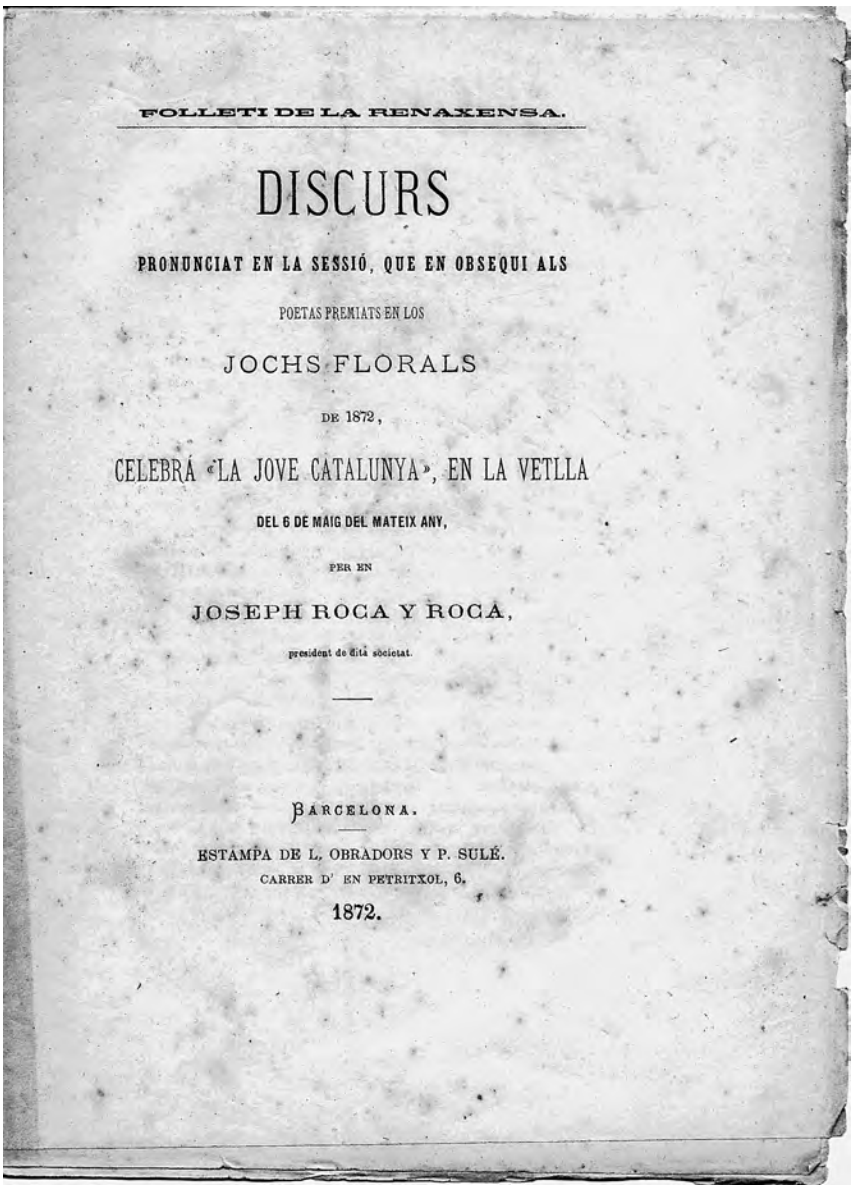
En el cas de *Ma germana*, un altre homenatge pòstum, Pella ens retorna al mite de la infantesa, descriu la calidesa de la llar dels pares amb els ulls i un cor d'un infant, la idealització d'una figura menuda: "molt lluny confosa / com una vela – que es perd pel mar", que ben segur va morir prematurament, en una època que la mortaldat infantil era molt alta. El poema destaca pel caràcter afectiu de la llengua, l'ús de diminutius, la tria d'unes imatges: "la vela que es perd pel mar", i d'un vers curt deutor de la poesia popular, tan

7. Sense propòsit format.

viva encara aleshores a Catalunya. El poema, que consta de 24 versos octosíl·labs, dividits en sis estrofes amb una cesura a la quarta, amb la rima A/B /A/B, és una mena de cançó amb un to de confessió a mitja veu, amb una excel·lent fusió de forma i de fons, que mereixeria figurar en una antologia de la poesia catalana romàntica.

Aquestes dues composicions, filles del credo romàntic, que tenen un to elegíac per la seva significació moral, pertanyerien a un tipus de poesia sentimental, molt conreada durant el nostre romanticisme, que evocaria instants de viva sensibilitat, sotmesos als atzars i accidents de la vida. La mort, un tema major de la literatura universal, un fet ineludible, és un dels grans arguments del lirisme romàntic que en aquest cas afecta amics i familiars. Aquest replec sobre la vida privada, un cert subjectivisme, el sentimentalisme, la desil·lusió té en la literatura abrandada del segle XIX un gran predicament. Pella anota en aquests dos poemes la tragèdia del seu dolor personal.

Ja lluny l'obiro, — molt lluny confosa
com una vela — que es perd pel mar,
al sol de tarda, — color de rosa,
quan la infantesa — vull recordar...
Nostra mareta — l'endormiscava
i ella somreia, — al bressolet,
bressant, bressant-la, — ´ja li cantava:
— "la mia estrella, — mon angelet!..."
D'amor dels pares — la flor més rica,
més recaptada, — de colors fins,
de dia en dia — ja més bonica
jugar la veien — amb altres nins:
com una aucella — senzilla i pura,
jo me'n recordo — com, tot baixet,
deien mirant-la: — bella criatura!...
sembla una estrella, — bell angelet...
Ai! les estrelles — i àngels hermosos,
¿com poden viure — aquí a·n el món?
si Déu va fer-los— esplendorosos
perquè lluïssin — al seu entorn? ....
.....
Per'xò les sombres — sos ulls velaren,
i aprés quedava — son bressol fred...
Ai! en mala hora — ho endevinaren
que era una estrella, — bell angelet!...



FOLLETI DE LA RENAXENSA.

DISCURS

PRONUNCIAT EN LA SESSIÓ, QUE EN OBSEQUI ALS

POETAS PREMIATS EN LOS

JOCHS FLORALS

DE 1872,

CELEBRÁ «LA JOVE CATALUNYA», EN LA VETLLA

DEL 6 DE MAIG DEL MATEIX ANY,

PER EN

JOSEPH ROCA Y ROCA,

president de dita societat.

BARCELONA.

ESTAMPA DE L. OBRADORS Y P. SULÉ.

CARRER D' EN PETRITXOL, 6.

1872.

Fig. 2. Portada d'un discurs escrit per Josep Roca i Roca, en obsequi als poetes catalans dels Jocs Florals, en una vetllada celebrada per la Jove Catalunya en 1872, editat a Barcelona pel Folletí de la Renaxensa. Pella i Forgas fou un dels fundadors d'aquesta entitat catalanista.

FLORIRAN LOS QUATRE PALS

La composició més ambiciosa de la seva breu producció poètica, la més extensa i de més valor retòric i literari, és *La Jove Catalunya*. Aquesta entitat, precedent de la Unió Catalanista, fou la primera associació patriòtica, fundada a Barcelona, en 1870, per un grup d'escriptors catalanistes entre els quals destaco Àngel Guimerà, F. Matheu, Pere Aldavert, Pella i Forgas, etc. Va impulsar també un setmanari en català *La Gramalla*. Pella també fou un dels redactors del memorial de greuges al rei Alfons XII l'any 1885.

El poema editat consta de 125 versos, que es distribueixen en 25 estrofes de 5 versos. L'esquema mètric és 12 A / 10B / 12A / 6c / 10 B. El poeta, que també treballava per renovar la poesia civil i patriòtica catalana, ens fa saber, a través del símbol de la naturalesa, en un ambient de boires i núvols, enmig d'un castell enrunat, detalls aquests de clares ressonàncies romàntiques, que vol cantar "de ma pàtria el somni bell". Quin era aquest somni? Es tractava de poetitzar, fer "dolça poesia", convertir en un llarg poema el programa d'aquesta primera associació patriòtica catalana, cantar-ne l'esperit novell, centrat en la sobirania catalana perduda, en la renovació de la tradició política. El poeta demana suficients recursos retòrics, "la dolsa poesia" per enlairar-se com un ocell i així poder cantar el somni de la seva pàtria.

"El castell de nostra raça" es trobava enrunat, el poble restava encadenat pel botxí que tots coneixem. Pella ens descriu un castell mig enrunat, banyat per la lluna, que simbolitza un passat medieval, la Catalunya vella que ja no tornarà. D'aquesta obra caiguda, expressió d'un desig eternal, en resta un esperit que ha sobreviscut, l'ànima catalana que ha sabut vèncer temps difícils, que també ha guanyat el francès malvat en l'escomesa de 1808, al Bruc i a Girona, que ha sabut sobreposar-se a mil contrarietats. Aquesta victòria representava per a Pella l'inici d'una nova època per al país. Més enllà del xiscle del vapor, del progrés, del cosmopolitisme, Catalunya se salvarà per les seves essències. Però al cim de Montserrat, "en la més alta serra", símbol de la Catalunya perenne, de l'ànima catalana, fita de la renacionalització i de la mitificació del país, que uns anys després cantaria Verdaguer en ocasió del mil·lenari, l'àni-

ma catalana tornava a somriure independent. Des d'aquest mirador Pella observa el pas del tren, el fum de la indústria, símbols d'un incipient progrés, d'un cosmopolitisme tot just anunciat.

Pel seu vessant patriòtic, per la seva càrrega pairalista, podem adscriure el poema a un model jocfloralesc que es mou entre la literatura i la política, que canta el tema del renaixement de la pàtria des d'una dimensió col·lectiva, la fe en el progrés, la glòria de tot un poble, un esperit novell que cal reivindicar. Pella creia que la literatura era una eina vàlida per vehicular unes idees, una ideologia, en un moment que els Jocs Florals, "al ressó dels Jocs Florals", fan un gran servei al país, eren un estímul potent per a tots els escriptors.

Catalunya, en procés de canvi, reneix com l'au fènix de les seves cendres. Aquest cant a una sobirania perduda només es pot superar amb un esperit de progrés, sense perdre aquests principis conservadors. Si els catalans sabem guardar la història, la llengua, la religió, el treball i la llibertat, llavors "en nova primavera" "floriran los quatre pals". Les lloances a les quatre barres, les referències a la dissortada història catalana formen part dels tòpics d'aquesta poesia patriòtica. La seva fe en el futur, el seu entusiasme, és el del moviment catalanista, el desig que Catalunya gaudeixi d'una autonomia "ben entesa", un regionalisme, a mig camí d'una catalanitat i una espanyolitat compartida.

A la fi del poema, Pella inserta un breu comentari en prosa, que també transcric, en el qual mostra el seu ideari d'home compromès amb aquesta nova força social i política, en un moment d'entusiasme vital. De fet és el missatge moral i civilitzador, de vegades anticastellanista, que Pella i els seus amics difondran a través de la societat *La Jove Catalunya*, sobre la política històrica del país, que neix a l'ombra dels Jocs i que dóna títol al poema. Pella demana que hom doti d'un esperit autonòmic les nacions sense estat, una autonomia que respecti lleis, religió, llengua i dret, els costums propis de cada lloc. El jurista begurenc constata que aquest esperit "novell" no és fa present ni en la indústria ni en el comerç a les grans ciutats. Catalunya seria poc cosmopolita per abraçar el progrés. Més aviat considera que existeix un regionalisme vacu que representa la part més sentimental de l'esperit català. Com veiem, Pella, home

que tocava de peus a terra, malgrat els desitjos i anhels romàntics que deixa volar en el poema: ("vull cantar de ma pàtria el somni bell"), s'adona que el futur de Catalunya és poc esperançador per la manca d'ambició i de coratge de les seves gents. Cal treballar molt enmig de la confusió de la gran Babel. La seva explicació no ens sembla gaire prometedora. Aquesta mediocritat, al nostre parer, encara perdura als inicis del segle XXI.

TEXT EN PROSA

"No hem pas sentit *l'esperit novell*[8] de nostra terra en lo moviment comercial ni en lo brogit de la indústria, fets cosmopolites que més aviat expliquen lo esperit de certes ciutats modernes; Catalunya avui davant de las demés nacionalitats espanyoles, com tots los pobles petits amb sa religió, lleis, costums pròpies i més que més amb son llenguatge ve conservant, sinó política, moralment la seva autonomia; des de la guerra del any vuit és més senyalat est moviment de vida pròpia: consemblant esperit d'emancipació s'observa en part a Galícia, províncies basques, Irlanda, Escòcia, part d'Itàlia i dins de l'Àustria; en una paraula *l'esperit novell és l'esperit autonòmic."*

Margalida Tomàs ens recorda en el seu article sobre *La Jove Catalunya*[9] que en uns Jocs Florals de 1873 s'hi van presentar altres composicions que tenien aquest mateix títol, *La Jove Catalunya*... En un d'aquests poemes d'Isidre Raventós "es cantava l'heroisme dels catalans; (...) era la típica poesia on apareix Catalunya humiliada per Felip V, que després de la Guerra del Francès desperta i ara segueix l'exemple dels seus avis..."[10] Aquest esquema també el segueix Pella en aquest poema, encara que aquí aquests arguments històrics, lingüístics i sentimentals són bastits amb un èmfasi discursiu notable, amb una qualitat poètica remarcable, en unes estrofes construïdes amb noblesa expressiva.

8. En cursiva a l'original.

9. Homenatge a Josep M. de Casacuberta, vol. II, 1981, *op. cit.*, pàg. 402.

10. Text semblant el d'Anicet Pagès publicat a *La Renaixença*, 15-7-1872, citat per M. Tomàs, *op.cit.*, pàg. 400: «Catalunya abans guerrera, és ara industrial i pagesa, és l'escollida per a mostrar als altres pobles el camí del progrés, el treball li donarà més glòria que les guerres passades, etc.".



Fig. 3. Josep Pella i Forgas (el personatge de la barba blanca) i tres companys més d'excursió a la Serra dels Perduts, al massís de les Gavarres. Foto: Autor desconegut. Col·lecció Heribert Feliu (Arxiu Municipal de Palafrugell).

LA JOVE CATALUNYA[11]

Floriran los quatre pals

Donau-me pels meus llavis la dolça poesia,
voldria ales al cor, com un aucell
que puja fins als núvols, confosa l'harmonia
la llum pertot me volta...
vull cantar de ma pàtria el somni bell.

Al lluny de les muntanyes, clarors de la vesprada
los celatges ja perden son color,
sortint les tristes ombres, la nit és arribada
i per terra gemeguen
fulles seques, al vent de la tardor.

Ja en la deserta timba remuntant-se la lluna,
solitari, un castell ix a guaitar,
a mig camí es detura, al cim d'aquella runa,
i sola condolint-se
se torna entre sos núvols a acotxar.

Mormola dalt les torres un vent de cementeri,
la pau dels morts la guerra ne confon,
l'orgull i la grandesa, los crims i lo misteri;
de Catalunya vella.
allà jau oblidat un altre món.

11. El títol del poema juga amb el desig de veure i viure una jove Catalunya que ressorgeix amb força, impregnada d'un esperit de progrés i de llibertat, però també amb el nom d'una entitat patriòtica que desenvolupà la seva activitat a Barcelona del 1870 a 1875, de la qual n'era un dels impulsors. El mes de febrer de 1870, Pella i Forgas amb un grup d'amics va fundar *La Jove Catalunya*, entitat cultural, una associació patriòtica de caire catalanista. Entre els fundadors destaquem els noms d' A. Guimerà, P. Aldavert, J. Roca i Roca, A. Aulèstia i F. Matheu. Aquesta entitat fou un precedent de la Unió Catalanista. Als tres mesos de la seva constitució van fundar *La Gramalla*, setmanari històric i literari. Sobre aquesta associació dissolta al juliol de 1875, en el clima polític de la restauració monàrquica, vegeu Melcior Font, "La Jove Catalunya", *Revista de Catalunya*, Barcelona, 1926, pàgs. 279-287. Pere Nanol-Renart, *Discurs pronunciat en la sessió inagural que celebrà la Jove Catalunya per lo president de la Societat, Barcelona*, Est. de la Renaxensa, 1874. Margalida Tomàs, «La Jove Catalunya, entre la literatura i la política», *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes. Homenatge a Josep Maria Casacuberta*, vol. II, Barcelona, 1981, pàgs. 383-407; íd. *La Jove Catalunya. Antologia de textos*. La Magrana, Barcelona, 1992.

Castell de nostra raça vingué una nit terrible,
veu de l'infern potenta retrunyí
i, els peus en les cadenes, caigué el poble invencible,
lo foc de ses banderes
il·luminà la sombra del botxí.

Caigué l'obra dels segles per terra enderrocant-se,
en cendres duia el vent la llibertat,
i dalt de les ruïnes un àngel enlairant-se
entre el fum de l'incendi
volava fora la comtal ciutat.

I com un núvol blanc, allà entre cel i terra,
als raigs més matiners del sol d'Orient,
al cim de Montserrat, en la més alta serra,
l'ànima catalana
tornava ja a somriure independent.

Imatge voladora, pels fons de les muntanyes,
dels boscos dins entre els perduts remors,
sortint embolicada de fum de les cabanyes
en l'oració del vespre,
enlaire se perdia amb les clarors.

I sobre els camps estesa sa blanquinosa vesta,
com una estrella amb cua, arrossegant
volava sobre els pobles en los aplecs i festa,
l'esbart de barretines
al pic de les cerdanes voltejant.

I dins la llar s'asseia, dels vells lo front besava,
que a l'escalfor dels beneïts tions
vivia encar la pàtria, son foc no s'hi apagava,
com altres vestals verges,
bé prou que l'han vetllat generacions.

Mes l'hora era arribada; ja l'àguila de França,
al pas de sos exèrcits retrunyint,
sentí la vella Europa lo nou segle aixecant-se,
com alba misteriosa
lo foc de las batalles resplendint.

I vent que del desert regira les arenes,
murmulls de temporal, negra maror,
la raça s'agitava sentint córrer en ses venes
encesa i pura l'ànima,
la sang bullint del temps de l'avior.

I de les bategades sentint lo seu redoble
que empeny la febre dintre el pit corrent,
era la nova vida, lo cor de tot un poble
glatint independència,
lo toc precipitat del sometent...

Les grans legions fugiren, com esventades fulles
que duu la tramuntana pels comals,
damunt enginys de guerra cadàvers i despulles,
del Bruc i de Girona
ressonaren les hores immortals.

Alhora renaixia de Catalunya vella
l'esperit prepotent, lo gran record;
amb lo trabuc i manta, barretina vermella,
corrent per dalt les timbes,
los almogàvers braus no havien mort...

Avui en pau los aucellets cantaven,
la claror matinal al relluir,
en mig d'encens de boires en l'horisó s'alçaven
de Montserrat les crestes
i es sentia la veu del monestir.

I mentre dalt dels cingles les roques aclaria
lo sol novell amb son esguard primer,
amunt pujant la costa en llarga romeria,
com en la pairal casa,
entrava dins del temple el poble enter.

Des d'allí dalt esteses les conques i les planes
com un mar barrejat veien sos ulls
los rius que blanquejaven, les viles catalanes
al lluny tot despertant-se,
entre el fum de la indústria i els murmulls.

Com lo gemec del segle que corre i desespera,
se veia lo vapor passar xisclant,
i foll, esperitat, llançant glops de fumera,
visió misteriosa,
nostres camps i muntanyes travessant.

I doncs... ¿on és fugida de nostres encontrades
la calma patriarcal de temps més vells?,
¿on és la nostra terra, ses viles ben murades,
los ports i ses galeres,
i al cim dels monts los enardits castells?

Oh... sí, d'aquestos pobles, d'esta plana grandiosa,
los hereus de la sang encara som;
que tot això ens és pàtria, la Catalunya hermosa
que els hèroes lluitant-ne
en lo darrer sospir deien son nom.

Jamai moren los pobles; sobre despulls i cendres
dels segles ja caiguts lo blat sembram,
la terra no és pas borda i amb les espigues tendres
quan la tardor arriba,
les nissagues d'avui nos hi avidam.[12]
Què hi fa si damunt passa lo vent de la centúria?
No apagarà en la llar lo sant caliu,
malgrat el despotisme, la fe de la vellúria
la pàtria en les muntanyes,
com esparver salvatge farà el niu.

Sí, guarda per exemple les planes de ta història
i ta llengua al ressò[13] dels Jocs Florals,
i, tot treballant, canta la llibertat, la glòria,
i en nova primavera
veuràs com floriran los quatre pals.

Que l'hora és arribada que caiga i s'enderroqui
enmig de confusió la gran Babel...

12. Ens hi criem, hi vivim.
13. Entenem "recer".

i visquen amb sa història, llur dret que els hi pertoqui,
amics, lliures, los pobles
com la munió d'estrelles dalt del cel.

Març de 1872

LA NIT AL BOSC

La nit al bosc és un poema molt interessant de clara filiació romàntica, intimista, reflexiu, de càrrega subjectiva d'emocions i de solitud. Són 48 versos en quatre estrofes desiguals de 12, 19, 9 i 8 versos polimètrics, la majoria rimats, en les quals predominen els versos de 10, 8 i 6 síl·labes.

En aquest culte a la natura, identifica els sentiments del jo amb el paisatge, pretext per mostrar els replecs de la seva interioritat turmentada. L'obra, que es divideix en quatre parts o moviments, presenta un estrofisme irregular: I. Les Estrelles. II. Lo Cant dels boscos. III. Les Boires. IV. La Llum. Prenent el paisatge com a excusa, el poeta fa una idíl·lica contemplació estètica, es transforma en entrar en contacte amb la volta del cel, amb els arbres del bosc, les boires, paisatge simbolista, que identifica amb els pesars i dolors dels homes, la morbositat dels somnis. La claror, la llum creada per Déu, el farà tornar a la realitat, és com una resurrecció a la serenitat de la vida. Així deixarà la nit,[14] territori procliu al món dels somnis. En passar de la nit al dia, ens adonem de la transformació interior del personatge amb l'exterior al paisatge. El poeta sembla rendir comptes a la suggestió que li ofereix el paradís terrenal profanat per mans de l'home. Davant de l'espectacle mut de la natura l'home és conscient de la seva solitud, fragilitat i insignificança. La claredat del dia, l'obra de Déu, l'il·lumina, li dóna serenor.

14. La màgia de la nit, és a punt de trair-lo per així atènyer les seves projeccions sentimentals. Sort n'hi ha de la la sortida del sol el torna a la consciència. Llegim uns *versos dels Himnes de les hores canòniques. Himne de completes*, traduït per Narcís Comadira, en els quals hi ha aquesta meditació sobre la vesprada: "Quan la llum ja s'acaba, / Creador de les coses, / sigueu-nos, com feu sempre, / sol·lícit a guardar-nos. // Que es quedin lluny els somnis, / les dèries nocturnes; / que l'enemic no embruti/ el nostre cos cansat".

I

Les Estrelles

Contemplant l' immensíssima estelada,
amb l'estrella del Nord comptant les hores
la nit me'n sóc passada
de la muntanya al cim, i precursores
m'han trobat clarors de matinada.

Fa una profanació l'astronomia,
vol rompre el gran misteri dels estels...
móns i més móns, més vida i armonia
qui sabrà com se cria
la vida d'aquells mons i d'altres cels?

Imatge de la mort la nit convida
l'ànima a meditar esporuguida.

II

Lo Cant dels boscos

Me volten gegantines
espantables figures que es manegen
en l'imponent foscor i es balancegen;
són les velles alzines
que es gronxen suaument
i diuen mormolant al pas del vent:
— La vida de la terra és vella, vella,
Dintre el seu cor cerquem la història d'ella
furgant amb les arrels.
Primogènits del món foren els boscos,
de gran planter, atapeïts i foscos,
sols veien als estels.
Oh solitud de les etats primeres!
Oh boscos sense l'home i sense feres,
Amb pau eterna, on són!...
Han passat a milers les grans centúries,
som a les acaballes, les vellúries,
de la terra; morir, morir caldria
que és massa vell el món!—

III

Les Boires

Naveguen per l'espai les boires negres
multiformes, lleugeres i fumoses;
són bravada de rius i mars de gel;
s'encongeixen i giren angunioses,
el seu afany és embrutar el cel.
Dolor del viure, el crim, la negra pena
tacant la vida humana i la cadena
dels anys, tristos fantasmes caminants
esmaperduts errants!

IV

La Llum

A poc a poc a Orient
tot l'horitzó s'encén.
Salve, claror divina,
llum que fores creada
quan Déu va inflamar el sol d'una mirada!
Resurrecció d'una alba i novell dia.
Vull sentir tos efluvis, ja em dalia
de deixar la nit fosca i encantada!

LA PROSA

En una ocasió que Pella i Forgas va visitar la part vella de Girona, va saber recollir en poques paraules aquell esperit de religiositat casolana tan present a les famílies d'abans. Aquestes ratlles mostren la seva destresa per descriure ambients, quadres de costums:

"Anant un vespre molt cap al tard pels carrers estrets i torts de Girona, les botigues i portes mig tancades i sentint dins el mur-

muri de veus que passaven el rosari, i pensant que així mateix en aquella hora se resava en les cuines fumades de les masies de muntanya, se'm va imposar fortament a l'esperit aquesta realitat vivent de creences i pràctiques religioses en el fons de la societat catalana" [*La Qüestió religiosa i el regionalisme*].

Fins llegir aquestes proses,[15] desconeixia que Pella i Forgas hagués escrit un dietari on anotava fets, impressions, notes culturals dia rere dia. És conserva sencer? A *Lectura Popular* hi ha editades aquestes tres anotacions esparses, que avui reedito, redactades entre els anys 1909-1910:

Visita a un despoblat històric. El pi de sa Fonoyera
Rústica
Sunt lacrimae rerum!

"Visita a un despoblat històric.[16] El pi de sa Fonoyera." Pella acompanyat dels dos fills, visità, entre els rius Ter i Massot, el lloc, una antiga illa, on es creia que hi hagué la factoria grega de *Cypsela*. En descriu la zona i el paisatge. L'agost de 1909, encara va trobar en aquest lloc restes de parets i enderrocs, nanses de grans gerres i restes d'altres ceràmiques.

"Rústica" és un peça costumista on comenta impressionat una escena viscuda en una casa de pagès. Una noieta d'uns 10 anys, que anava descalça, llença blat de moro a un grup d'ànecs i de gallines, que, posats en rotllana, esperaven la ració de menjar.

"Sunt lacrimae rerum!" [les coses també tenen llàgrimes] és una expressió llatina extreta del vers 462 del primer llibre de l'*Eneida* de Virgili. Aquesta referència ens permet conèixer la gran cultura humanística de l'autor. Pella ens ve a dir que la vida humana és fràgil, que hi ha llàgrimes en les coses que ens transmeten la consciència efímera de l'existència, que toquen l'ànima de l'home. L'historiador va comprar, a una tercera persona, un quadre religiós sortit d'un convent de Mallorca, ornat amb un marc sumptuós del segle XVI. Després d'haver estat tres segles mig amagat, la pintura desenquadernada del seu marc original va sortir del lloc pel qual fou pintat. Ara es preguntava encuriosit quin camí faria, on aniria a parar. El marc era una talla de preu que potser servirà per enquadrar una

15. A propòsit d'aquestes treballs, els redactors de *Lectura Popular*, escriuen: «La prosa d'en Pella és sempre amena i elegant, devenint atraients molts temes que, tractats per altra ploma, semblarien àrids. Mai emperò, l'elegància de l'estil exclou la profunditat del pensament ni la claredat de les deduccions. En Pella és un escriptor i un historiador artista», pàg. 511.

16. BADIA-HOMS, Joan (1984). "Josep Pella i Forgas, precurssor de la investigació arqueològica a l'Empordà", dins *Estudis del Baix Empordà*, 3 (1984), p. 189-199.

bellesa mundana. S'enyorarà el bastiment desplaçat de la pintura original, el quadre sense la funció d'ornament religiós a la qual fou destinada? Ignoro si aquesta pintura és encara a la casa pairal de Begur, en poder dels hereus de l'il·lustre historiador.

DEL MEU DIETARI

VISITA A UN DESPOBLAT HISTÒRICH

El pi de sa Fonoyera[17]

Visita al lloc on probablement fou l'antiquíssima factoria grega en la costa empordanesa amb el nom de *Cypsela*[18], que vol dir en grec inclinada.

Certament li escau aquest nom perquè aquest lloc té una davallada suau i corresponent la part més alta de cara al mar, mentre la pendent va cap a terra fins a confondre's en la plana. Antigament fou una illa; ara és un turó entre els rius Ter i Massot en la plana de Torroella de Montgrí, i són terres d'un mas que en diuen mas Pinell, pel pi que és el seu emblema.

Hi vaig arribar acompanyat dels dos meus fills, remontant amb bot, llarga estona, el curs del riu Massot, veient i admirant de banda a banda grans planures de joncars i camps sembrats d'arròs verdíssims; joncars i canyissos que recorden encara les velles llacunes de que parla Avieno i vegé el navegant fenici, i son record també del camp *juncario* del temps dels grecs i romans a l'Empordà. És una vegetació fluvial ufanosa que comença de seguida que pels sorrals, on se barregen les aigües del mar i dels dos rius, s'avança per un canal quietíssim on el mar tempestuós no pot entrar-hi.

Els joncars i canyissos són d'un verd fosc calent; els arrossals d'una tonalitat fresca, que dóna, a l'ovirar-se des del turó on fou *Cypsela*, un fort contrast amb el blau blavíssim de la mar veïna.

17. La revista *Papers del Montgrí*, número 4 (1985), fou dedicada monogràficament a la Fonollera. Vegeu també ESTEVE i CRUAÑAS, Lluís, BADIA-HOMS, Joan, RECASENS PUJOL, Albert (1966). Otra vez La Fonollera y la ubicación de Cypsela como consecuencia de nuestos hallazgos, *Revista de Palafrugell*, 10 (1966), p. 2-8.

18. *Cypsela, Cipsela, Gypsela* és el nom d'una ciutat mítica que estigué situada davant les illes Medes, segons recorda la nota erudita de Ruf Fest Aviè. Alguns historiadors i erudits fan coincidir aquesta menció al jaciment arqueològic de la Fonollera, a Torroella de Montgrí. Amb la muntanya de Quermany, que il·lustra el fons, la llegenda explica que aquesta ciutat fou engolida per les aigües del Mediterrani.

Ja no hi ha dubte, dic del turó on estigué la colònia grega: trepitgem runes i parets i enderrocs i trossos de terrissa que escampats per ací i per allà se troben nanses de grans gerres, *tegulas*, algunes de molt fines; però res de ceràmica romànica, ni negra primitiva.

La situació de la població grega devia ser esplèndida: la mar batia la banda de llevant i de guergal [*sic*] o N.E., on se veuen grans penyes que la contenien i sobre les quals degué estar emplaçada la *acròpolis;* seguien en la davallada del turó les demés construccions, i al capdevall el port, on les aigües dolces de les llacunes s'hi barrejaven formant un grau seguríssim. Ja en temps d'Avieno, referint-se a sis segles abans de Jesucrist, tot era enderrocat i destruït; avui, lleugeres senyals de murs arran de terra, i ceràmica esmicolada, la ceràmica eterna, la receladora dels despoblats històrics... i res més.

Una soledat magestuosa i com una aspror en les coses del voltant, en aquesta costa abandonada, on venen a pasturar els remats de bous braus i les eugassades del mas Pinell, deixaria l'ànima una gran depressió d'enyorament, si no fos un pi gegant, el pi *sa Fonoyera,* senya pels navegants d'aquests mars, arbre venerable amb la seva verdor intensa, malgrat algunes branques dels cimerals secades per la tramuntana, en fi, arbre representatiu de la vella i forta regió empordanesa.

Abraçàrem, els dos meus fills i jo, fent cèrcol, la soca del pi centenària, i adéu!

El sol llavors se ponia.

30 d'agost de 1909.

RÚSTICA

Va comptar: una, dues, tres, quatre... fins a set embostes o grapats de blat de moro que posà a la seva falda. Era a la sala del mas, i baixà corrents la escala; anava descalça, les cames nues, cantant, amb la ignocència dels deu anys.

A baix, davant la porta del mas, feu un crit suau, repetit, harmoniós, apel·lant a les gallines totes, car era l'hora abans de pondre's el sol, que durava llavors sa cabellera rossa; i les gallines soltes i esverades, els ànecs gronxant-se i anant atrafegats seguien en renglera; el gall soberg; les oques estirades; i fins els pollets corrien com unes boles: tots eren amatents cap a n'ella.

Llavors (jo no ho havia vist mai) les gallines rosses i rogenques començaren rodant un cèrcol, un remolí al voltant d'ella com em-

ponades[19] per un misteriós vertigi, com una d'aquelles rodes bàquiques religioses dels antiquíssims cultes... fins que ella, allargant el seu braç nu, llençà arreu grapats de blat de moro, tot d'una se desfé la roda de colors amb gran escampadissa de l'aviram.

.....

Era ja el capvespre. A fons del torrent he anat a sentir la veu de l'aigua suavíssima i el cant dels últims rossinyols d'aquest any, i el del puput, el puput que diu que en aquestes diades emigra. Segons una tradició, que té l'aire d'haver sortit d'algun rústic monestir de la edat mitjana, diu que el puput se'n va el dia de Sant Pere a cantar *la epístola* a Roma.

28 juny 1912

SUNT LACRIMAE RERUM!

També tenen llàgrimes, també ploren les coses.

Sortit d'un convent de Mallorca, un quadro gran i havent-lo comprat un amic, ha vingut a parar a la meva col·lecció.

És una tela antiga que representa Jesús fent oració a l'hort. Les mirades esllanguides de les monges, al fons de qualque corredor trist i solitari, devien contemplar i impressionar-se amb l'expressió fortament dramàtica que l'artista va saber donar-hi al quadro.

El marc comprat per l'amic meu antiquari és una meravella de talla i dorat del sigle XVI.

Més de tres sigles que les mans flonges i finíssimes de les pàllides religioses devien cuidar-lo; i aquell or brillava com en temps de l'emperador Carles V quan arribava de les Amèriques.

Després de tres segles de repòs en la quietud del convent, on només se sentia el refrec de les ales del temps que passava, aquesta joia on irà a parar?

Després de tres segles de pura vida enclaustrada, aquesta joia surt avui a vendre's cap a París, la Babilònia moderna. On irà a raure?

Servirà per enquadrar el retrato estrany d'alguna *demi-mondaine*?

Veritablement hi ha estones en què les coses han de plorar i ploren: han d'enyorar-se i s'enyoren!

19. Ajupides. Aquest verb figura al DCVB, sense documentació històrica.

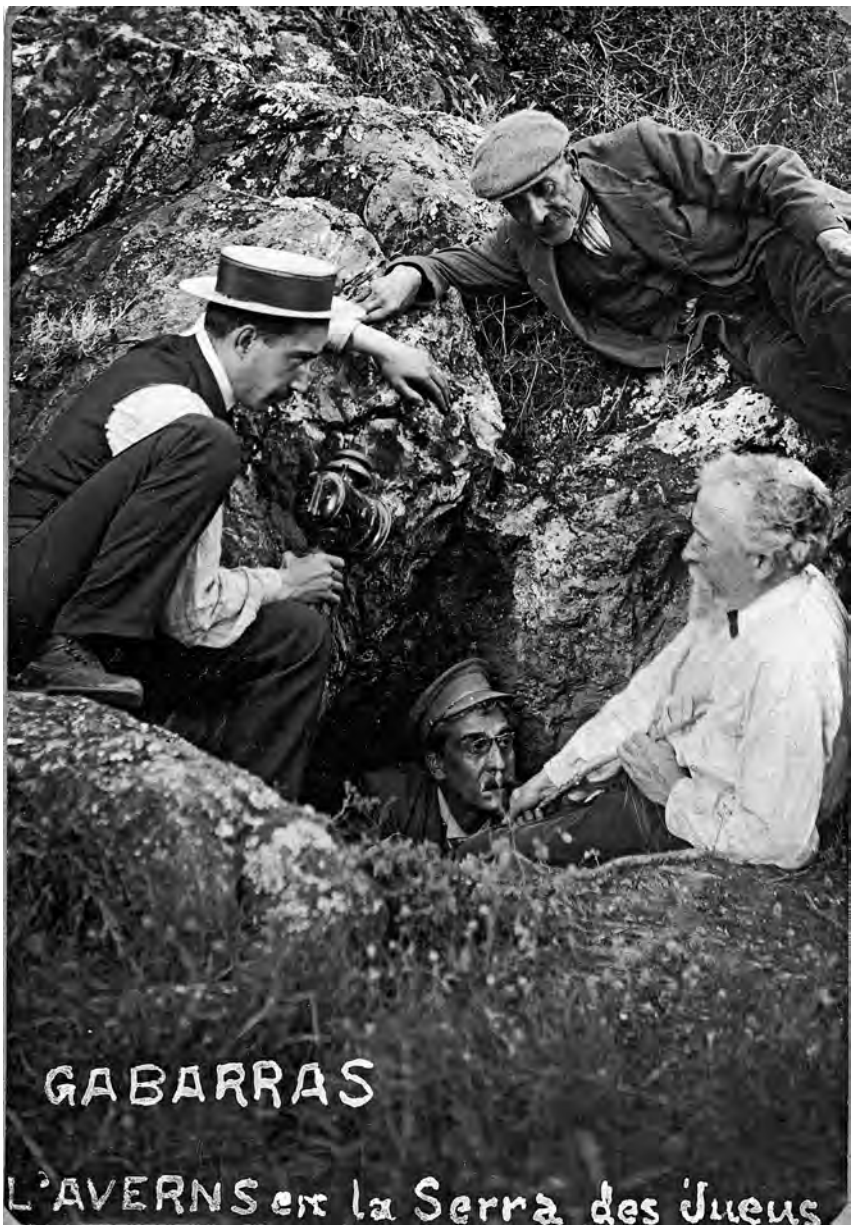


Fig. 4. Josep Pella i Forgas explorant el Cau de les Goges (Sant Pol - la Bisbal d'Empordà). Foto: Autor desconegut. Col·lecció Heribert Feliu (Arxiu Municipal de Palafrugell).

POST SCRIPTUM

Després d'un parell de mesos d'haver lliurat el meu original als editors dels EBE, un dia que en una biblioteca fullejava una col·lecció incompleta de *Calendari Català* (des d'ara *C.C*), revista anual, fundada i dirigida per Pelagi Briz (1865-1882), que representava els anhels de la Renaixença, hi vaig trobar editats uns altres dos altres poemes de Josep Pella i Forgas. És a dir, a hores d'ara ja n'hi coneixem sis. No donem per tancada la recerca, atès que aquesta revista, i moltes altres capçaleres d'aquella època, no les hem pogut consultar senceres.

"La Creu", *C.C.*, 1874, p. 117-118, és un poema per a la devoció, de 40 versos heptasíl·labs, escrit d'una sola tirada, en forma de romanç, de rima assonant. Amb el vers *lo camí de la nostra vida* de clares ressonàncies dantesques, dit en un vers pouat de la tradició popular, el poeta ens mostra com la vida de l'home s'assembla al camí de la creu, la vida dolorosa que va fer Jesucrist. Tots portem la nostra creu, la del matrimoni inclosa. La càrrega moral de penes i sofriments ens acompanya des que naixem fins al darrer moment de la nostra existència, des del matí fins al vespre. En la pau del cementiri, la creu mostra els seus braços oberts. En la fi de la vida, allí colgats, braços en creu, l'afrontem amb la volta del cel. Pella, altra volta, identifica els seus sentiments i percepcions de la vida amb la religió més ortodoxa i la naturalesa que fa el seu cicle vital. La vida no deixa de ser un viatge finit ple d'interrogants.

El poema ens recorda dos versos del llibre de Marià Manent: *El cant enyoradís*…: "El temps de l'home és breu / i la posta es confon amb la claror de l'alba." A l'Empordà hi havia una dita antiga que deia: "A aquesta casa s'hi ha ben girat la creu", en senyal d'una adversitat continuada.

"La jove esposa", *C.C.*, 1875, pàg. 75, és un poema de vint versos decasíl·labs, dividit en quatre estrofes de cinc, de rima ABAAB. En aquest cant nupcial, vitalista, ple de voluptuositat, d'exaltació de la vida, un paradís en un mes d'abril, potser cal·ligrafiat en un àlbum fotogràfic, en un llibre de records de noces, que no sabem si toca una experiència personal, el poeta narra el pas de la vida harmoniosa d'una noia, de bell rostre, que, en haver-se casat, eixampla els seus horitzons existencials, madura en aquesta nova plenitud i intensitat de vida, una vegada tret el vel de la innocèn-

cia, després d'haver conegut l'amor carnal: "com la poncella quan se torna flor." Com en el cas del poema "Conjugal", de Maragall, encara que des d'un altre angle, el matrimoni: "ha eixamplat lo teu pit i ta existència." En aquells anys un prometatge sincer, convertit en un matrimoni estable i burgès, oferiria moltes experiències de vida i de goig, que fàcilment es podien convertir en una poesia amable, amb alguns tòpics romàntics i renaixentistes. Aquesta alta vida de la noia, abans neu pura, ara es desglaça en les flors primaverals de l'amor.

LA CREU

Amb la creu a les espatlles
costa amunt anem pujant
lo camí de nostra vida
tot dret a l'eternitat….
L'alba apar entre les ones
i vest[20] de colors l'espai,
puja el sol, sa testa encesa
esguarda los pics més alts
i rodola la boirada
cap a fondre's dins la vall;
aucells canten i en la plana
s'ovira l'alt campanar
enrotllat tot de casetes
com lo vell voltant d'infants….,
sa veu de goig i esperança
com si del cel davallàs.
Per lo camí de la vida
los afanys i sentiments
entristeixen la jornada
fan més feixuga la creu….
Quan lo sol se'n va a la posta
seguit de núvols rogencs
quan la vista no s'humilia
davant son trono esplendent
i les ombres misterioses

20. Vesteix.

amortallen lo gran rei;
canten los grills solitaris
i passen brunzint los vents,
tot fosqueja.... al lluny campanes
al viandant parlen de Déu....
ja finida la jornada
branden a mort tristament.
En la pau del cementiri
sota l'ombra dels xiprers,
al reposar del viatge
quiscún hi deixa sa creu;
la creu, que resta allí dreta
sos dos braços entenent
com lo terme de la vida
que ens fa afrontar amb lo cel.

23 juny 1871.

LA JOVE ESPOSA (Escrita en un àlbum)

Desbrigada del vel de la ignocència;
en los teus ulls encondormits d'amor,
conec lo pur secret, la nova essència
que ha eixamplat lo teu pit i ta existència,
com la poncella quan se torna flor.

Un paradís de ditxa somniada,
com l'alba rica d'un matí d'abril,
al tocar la primera soleiada,
en la cara de verge t'ha besada....
i enrogida d'amor ets més gentil.

Oh..., no enyoris la pura vestimenta
dels colors de ton rostre virginals,
si una altra vida lo teu pit alenta
fou la neu pura amb què l'hivern s'argenta
que se fon amb les flors primaverals.

Bell misteri el que et don tanta hermosura,
Per ell la terra en lo bon temps somriu....
Sents...? Ja canta l'aucell amb més tendrura[21],
l'arbre floreix i enamorat murmura,
perquè en ses branques s'hi amaga un niu....

Posdata: En la darrera fase de correcció de compaginades d'aquest article (setembre de 2013), he conegut una altra nota "Del meu dietari" i un nou poema, dos textos publicats l'any 1918 a *Catalana*, una revista de Barcelona. En una altra ocasió donarem a conèixer aquestes aportacions no estudiades aquí.

21. Tendresa. Mot documentat al *Lacavalleria Gazoph*.